

CORNELIS BRAKMAN

Een Zeeuw bestudeerde honderd jaar geleden de flora van Friesland, aflevering 2

Douwe T. B. van der Ploeg

In *Twirre 1 (2)* is in het kort de levensloop van Cornelis Brakman en de tot standkoming van zijn "*Flora Frisica*" beschreven. Tevens is verslag gedaan van plantenexcursies die hij in Friesland heeft gehouden van 1886 tot 1895. In deze tweede aflevering van het Brakman-verhaal volgen we de excursies van 1896 tot 1906 en wordt ingegaan op de betekenis van Brakman voor de kennis van de Friese plantenwereld.

1896

Ook thans blijkt weer Brakmans belangstelling voor de stinzenflora. Op 18 april bezoekt hij Dekema State bij Jelsum en Martena State in Cornjum. Merkwaardigerwijze noteert hij de op Martena State rijkelijk voorkomende soorten Voorjaarshelmbloem *Corydalis solida* en Holwortel *C. bulbosa* met een vraagteken. Op 13 mei blijkt dat de stadsgrachten in Sneek nog zo schoon zijn dat er drie soorten Fonteinkruid kunnen worden aangetekend. De kleistreken worden niet verwaarloosd; op 26 mei wordt er gewandeld van station Dronrijp naar station Deinum via Menaldum, Beetgum, Beetgummolen en Marssum. O.a. worden Zee-groene zegge *Carex flacca* en Valse voszegge *C. cuprina* vermeld. De laatste wordt abusievelijk genoteerd als *C. vulpina* (Voszegge). Spoorwegterreinen hebben ook de belangstelling van Brakman. Zo bezoekt hij geregeld het emplacement te Sneek en de spoorlijn naar IJlst. Veel soorten die hij aantreft zijn nog aanwezig. Het voorkomen aldaar van Vreemde ereprijs *Veronica peregrina* en Kandelaartje *Saxifraga tridactylitis* is niet vermeld in het aantekenboekje. Dit dateert van later tijd. Wel vond Brakman op 13 juni op de Koudumer Slaperdijk Trilgras *Briza media*, een voor Friesland zeldzame soort, die evenwel in de buurt van Koudum en Hindelopen ook in onze tijd nog is gevonden. Op 13 en 14 juli bezoekt Brakman een voor hem nieuw gebied, de noordelijke klei in de omgeving van Holwerd. Langs de kust worden hier gevonden Dunstaart *Parapholis strigosa* en Gewone zoutmelde *Halimione portulacoides*. Aardig is ook dat Paarse morgenster *Tragopogon porri-folius* reeds in Brakmans tijd aldaar aanwezig was. De laatste tocht voerde opnieuw naar de Zuiderzeekust bij Laaxum en het Rode Klif. De reeds bij Bruinsma genoemde Absintalsem *Artemisia absinthium* wordt ook nu vermeld. Overigens zijn ook de aantekeningen over Laaxum, Rode Klif en station Staveren zeer waardevol.

1897

Opnieuw een stinzenplantentochtje. IJsbrechtum (Epema State), Bolsward (bolwerk) en Deersum (pastorietuin) blijken Bostulp *Tulipa sylvestris* op te leveren. Op 15 mei wordt een bezoek gebracht aan het Workumer Nieuwland. Hier worden o.a. Harlekijn *Orchis morio*, Breedbladige Orchis en Echte karwij *Carum carvi* gevonden. Hoewel hier veel

is veranderd en de flora sterk is verarmd, stemt het toch tot tevredenheid dat genoemde soorten in een afgelegen beschermd terreintje nog aanwezig zijn. Op 23 en 30 mei constateert Brakman dat Moerasandijvie *Senecio congestus* "zeer veel (voorkomt) in de Workumermeer en daaromheen". Na een reis per stoomboot naar Sloten op 12 juli, volgt weer een onderbreking in de aantekeningen tot 8 september.

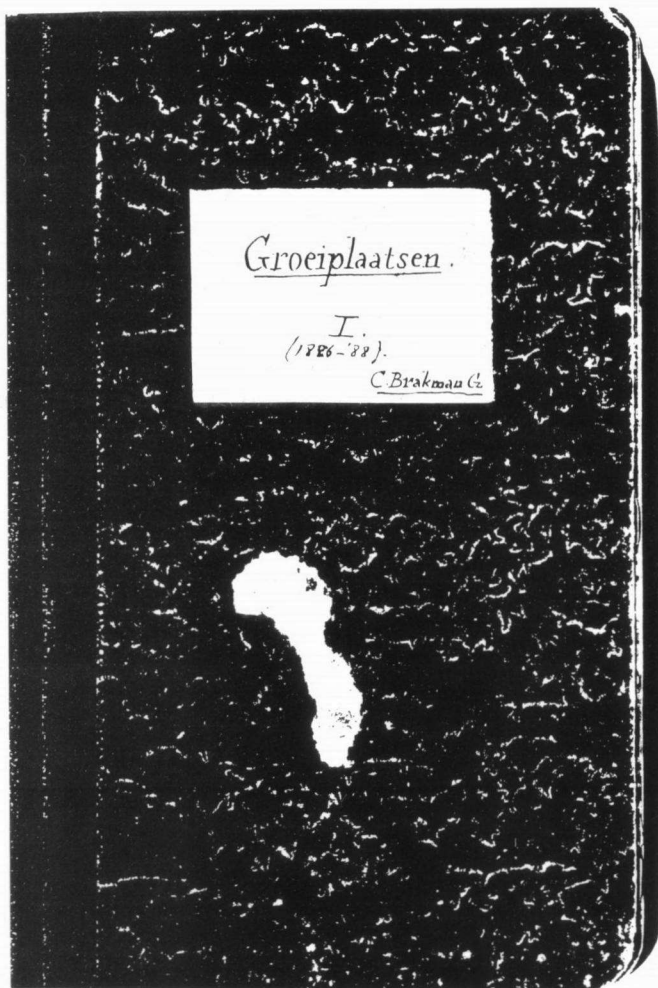

Grijskruid, verzameld bij Goinga op 6 oktober 1886, foto Rijksherbarium

1898

De eerste tocht is wederom gewijd aan stinzenplanten. Genoteerd wordt o.a. Gele Anemoon op Epema State in IJsbrechtum. Belangwekkend zijn de aantekeningen van 22 mei,

toen een excursie gehouden werd van Buitenpost naar Veenwouden. Langs het Wildpad wordt Vrouwenmantel gevonden, nu nog altijd een specialiteit van dit gebied. Overigens wordt er minder genoteerd dan in andere jaren.

Veldwaarnemingsboekje van Brakman

1899

De stinzenplanten blijven de aandacht van Brakman vasthouden. Reeds op 19 februari wordt Aytta State in Swichum bezocht, waar Winterakoniet *Eranthis hyemalis* bij duizenden bloeit.

Op 26 april ziet Brakman Holwortel op een boerenerf bij Scharnegoutum. Nog steeds is deze soort aldaar aanwezig. Tenslotte ziet hij nog Bostulp op Jongema State bij Rauwerd.

Ook moeilijk vindbare planten ontgaan Brakman niet. Op 14 mei vindt hij Muizestaart *Myosurus minimus* "langs den weg tusschen Oosterwierum en Mantgum op een plek, waar te voren grint lag". Merkwaardig dat Brakman, die toch ook vroeg in het jaar botaniseerde, deze soort in 20 jaar slechts deze ene keer vond.

Een paar grotere tochten in dit jaar leiden naar de noordelijke "Wouden", naar de omgeving van Oranjewoud, naar het Bildt en naar de omgeving van Leeuwarden. Van 27 juni tot 27 juli wordt aandacht besteed aan een terrein met aangevoerde aarde aan de Houkesloot en hier worden diverse adventieven gevonden, waaronder

een aantal soorten Raket *Sisymbrium*, die Brakman niet op naam durft te brengen.

1900

Een interessante aantekening betreft de vondst van Kievitsbloem *Fritillaria meleagris* op 30 mei "in weiland NW van Sneek, ook bij de Brekken te vinden". De knipkleiweilanden in de omgeving van Sneek en IJlst zijn belangrijke vindplaatsen van deze soort geweest. Tot voor kort waren er zelfs nog enkele rijke vindplaatsen, die nu echter de een na de ander verloren zijn gegaan.

Engels gras *Armeria maritima* en Harlekijn vindt Brakman opnieuw in de omgeving van Staveren. Het is thans reeds jaren geleden dat de laatste exemplaren van de Harlekijn bij Staveren werden gezien. De omgeving van Oudehaske levert o.a. op Ondergedoken moerasscherm *Apium inundatum* en Moerashertshooi *Hypericum elodes*, die men thans waarschijnlijk hier ook vergeefs zal zoeken.

1901

Op 27 april opnieuw Kievitsbloem bij Sneek. Dit jaar wordt weer het Rode Klif en omgeving bestudeerd, maar ook zijn er uitvoerige aantekeningen van tochten in de buurt van Heerenveen, bij Tytsjerk en Suwâld, in Gaasterland, bij Veenwouden en bij Follega/Doniaga. In de zandstreken worden overal Korensla en Bleekgele hennepnetel aangetekend.

1902

In 1902 worden nogal wat grotere tochten ondernomen, naar diverse delen van Friesland, zowel in het zuiden (vanuit Wolvega 3 x), als op de noordelijke klei (Holwerd/Ternaard en Arum/Achlum 2 x). Het eerste gebied levert als nieuwe vondst Groot springzaad *Impatiens nolitangere* op en, in die tijd daar dikwijls aangetroffen, Hengel *Melampyrum pratense* en natuurlijk weer Korensla. Ook wordt in deze omgeving Welriekende nachtorchis *Platanthera bifolia* gevonden. Op de excursie van 15 juli vanaf Arum, bereikbaar per tram, wordt een lange lijst van klei-akkeronkruiden opgesteld die ook thans nog in dezelfde vorm zou kunnen worden gemaakt. Het sortiment omvat Guichelheil *Anagallis arvensis*, Grote ereprijs *Veronica persica*, Veldereprijs *V. arvensis*, Tuinwolfsmelk *Euphorbia peplus*, Kroontjeskruid *E. helioscopia*, Gewone duivekervel *Fumaria officinalis*, Hoenderbeet *Lamium amplexicaule* en Hondspeterselie *Aethusa cynapium*. Langs de weg was ook toen reeds Heelblaadjes *Fulicaria dysenterica* te vinden.

1903

Op 20 en 21 mei wordt de omgeving van Donkerbroek, Oosterwolde en Oud-Appelscha bezocht, wat o.a. Bosanemoon, Grootbloemige muur *Stellaria holostea*, Witte klaverzuring, Heidekartelblad en Rozenkransje oplevert. De beide laatste soorten zijn nu wel sterk achteruitgegaan.

7 juni wordt er weer een lange tocht in het

elke tocht die hij in deze gebieden maakt. Nu zijn Harlekijn, Welriekende nachtorchis, Rozenkransje en in iets mindere mate Spaanse ruiter en Wolverlei toch wel erg zeldzaam geworden.

Op nagenoeg al zijn excursies kon Brakman Krabbescheer aantekenen; tegenwoordig is deze soort nog slechts in een beperkt gebied te vinden. Ook andere waterplanten vinden wij lang niet meer op alle plaatsen die Brakman

aantekende. Dit geldt met name voor Fonteinkruid-soorten die thans ook duidelijk op hun retour zijn. Kroosvaren *Azolla* heeft Brakman op geen van zijn tochten gezien, hoewel hij toch vaak laat in het seizoen botaniseerde. Wel zag hij dikwijls Ondergedoken moerasscherm, die de laatste jaren nauwelijks meer wordt gezien. Een groot verlies is ook het verdwijnen van de rijke vindplaatsen van Kievitsbloem in de omgeving van Sneek.

bronnen en literatuur

Anonymus. Verslag oprichting afd. NNV. Zeister Weekbode, dec. 1907.

Brakman C.Cz.. Groeiplaatsen I (1886-'88), II (1889-'96), III (1896-1906), aantekenboekjes in het bezit van de schrijver.

Brakman C.. Flora Frisica. Groeiplaatsen in Friesland.

Brakman J. A.. Geschiedenis van de familie Brakman, 1540 -1921, Breskens 1922.

Brakman C. 1910. De Paddenstoelententoonstelling te Zeist. *Natura* 1910: 127-128).

Mennema J.. Het Zeeuwse Herbarium, in 1975 aan het Rijksherbarium (Leiden) geschonken. Overdruk, Archief van het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen. 1982.

Walraven A. 1878. Lijst van openbare en bedektbloeiende vaatplanten in Zeeland, Nederlandsch Kruidkundig Archief, tweede serie, 3e deel: 108-141.

Walraven A. & Lako D. 1892. Tweede lijst van openbaar- en bedektbloeiende vaatplanten in Zeeland. Nederlandsch Kruidkundig Archief, tweede serie, 6e deel: 101-135.

Verdoorn Fr.. Historisch overzicht der Zeeuwsche Floristiek. Archief, vroegere en latere mededeelingen voornamelijk in betrekking tot Zeeland, uitgegeven door het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen: 69-84. 1927.

Vuyck L.. *Prodromus Florae Batavae*. Volumen I. Pars IV. editio altera. Nieuwe lijst der Nederlandsche phanerogamen en vaatkryptogamen. Vierde stuk. Groningen 1916.

In Memoriam C. Brakman f. *Fungus* 10 (4): 43; In Memoriam C. Brakman † 30 November 1938. *Natura* 37 (12); C. Brakman f, Oud-leeraar van het gymnasium te Sneek. *DLN*, dec. 1938; C. Brakman f.. *Vaderland* 5-12-1938; Legaat wijlen C. Brakman, 15 maart 1939. *Fungus*, 10 (3): 41

D.T.E. van der Ploeg, Sytsingawiersterleane 2, 8605 CC Sneek